

IRODALMI BARANGOLÁSOK SZLOVÁKIÁBAN

3.

Szindbádnál, Podolinban

„Pázmáti néhány iskoláját a Szepességben, Podolin nevű városkában végezte, és mindig kellemesen emlékezett vissza a városkát kerítő nagy hegyekre, az ódon templomokra és a középkorias városvédő falakra.”

Podolin, vagy ahogyan ma nevezik, Podolinec, azóta se sokat változott, amióta nevezett Pázmáti, azaz Szindbád, azaz Podolini Lajos — azaz: ifjabb Krúdy Gyula, a tekintélyes nyíregyházi fiskális és a vele ekkor még vadházaságban élő szép cseleklány, Csákányi Julianna „szerelemgyermeké” ott járta „néhány iskoláját” a piaristák algimnáziumában, 1888—91 között.

Podolinnak, mint a többi szepességi városnak is, orsó alakú a főtere. (Ilyen Eperjesé, sőt Kassáé is). A főutca öblösödik ki térré, hogy körülölelje a XIII. századból való plébánia-templomot, meg az előtte álló, háromszáz évvel fiatalabb, pártázatos, szepességi reneszánsz stílusú harangtoronyt. „Pohos, piros derekú toronynak” látja majd később ezt a valóban tömzsi építményt a Szindbád-novellákban a német szóra a podolini cipzerek (szászok) családjaihoz adott nyírségi fiúcska, s hozzáteszi, hogy valahol e torony gerendáin vagy falán ott található a nyughatatlan vándor hajós, Szindbád neve is felírva. Szindbád-e, vagy még csak Krúdy Gyula — már aligha deríthető ki. A pohos torony dereka most okkersárga, gerendáit, zsindeyes tetőzetét kicserélték, s a bejárati, vasalt kapu is új. Mellette öregek sütkéreznek a késő őszi híg napsütésben, s furcsa, szlovák—szász keveréknyelven beszélgetnek valamiről, miközben vastag füstgomolyagokat eregetnek veresre szívtott tájtékpájukból. Úgyet se igen vetnek a fényképezőgépet csattogtató idegenre, aki azért jött a városkába, hogy Szindbád nyomait keresse.

Sokat keressélni persze nem kell. Krúdy évtize-

dekkel a podolini diákoskodás után, novellákban, a Szindbád-történetekben, több regényben (A podolini kísértet, Boldogult úrfikóromban) számtalanszor idézi vissza Podolint, névvel is, meg név nélkül, vagy más néven, csak mint szepességi városkát, vagy felvidéki városkát, s ezek a felidézett podolini képek, emlékek néha olyan pontosak, oly hitelesek, mint egy útikönyv. De még a transzponálásokban is felismerhető Podolin képe, s hiába nevezi magát az író Pázmátinak, mint A podolini takácsné hősét, vagy egyenest Podolini Lajosnak, mint a Boldogult úrfikóromban „podolini aljegyzőjét és szuplikánsát”, mindig ő a történetek emlékező, visszaborongó, meghatódott, szomorkás hőse. Ide, ebbe a Poprád menti álmos városkába vezet Szindbád első útja az első

Szindbád-novellában, az Ifjú években, s Podolin mindvégig a rég tovatűnt boldogság, eszmélő kamaszkor és az első szerelem álombéli szigete marad Krúdy számára.

Járkálók a Krúdy itteni diákoskodása után kilencven évvel sem sokat változott városkában, s keresgélem — nem is a regények, novellák érzékletesen megírt helyszíneit, hanem azt a ma már elég nehezen megérthető varázst, amely egy életre szólóan megérintette itt a még alig kamasz Krúdyt. Mi lehetett ez a varázs? Az akkor nyilván még ódonabb házacskákkal szorosan körbeépített főtér hangulata? Az a másfajta városiasság, mellyel — az akkor nagy falu: Nyíregyháza alföldi elterpeszkedése után — bizonyára itt találkozott először? A ma is meglevő, s kilenc évtizede nyilván

még bőségesebb és robusztusabb városfalak és bástyák megint csak eleddig nem ismert zordon szépsége, történelmet lehelő, meséket, mondákat idéző kövei? Vagy az erőddé komolyított piarista kolostor, melyben annak idején a Bécsújhelyről megszöktetett II. Rákóczi Ferenc is rejtőzködött darab ideig, s mely Krúdy idejében piarista algimnázium volt, négy osztállyal, s egy csapat, ide valósággal száműzött, valami miatt büntetésben levő, igen világiánsan élő-gondolkodó paptanárral? Vagy az akkor még kékesfekete vizű, de a fenekén heverő nagy köveket láttató tisztaságú Poprád folyócska, melyben az ifjú Szindbád a piros halpénzű pisztrángok cikázását figyelte, s melyben ama tragikus végű fürdés esett a Kacsó lányok által kigúnyolt szegény kis púpos

diaktárral, Gergely „pápával”? (Krúdy egyik szálasadója épp az egyik novellájában Kacsónak nevezett, a valóságban Chlebák Mihály névre hallgató városi főjegyző volt; a lányai is valódi alakok, s Chlebák uram megkopott feliratú márvány sírköve is megtalálható a Lubló felé vezető országúttól balra eső, a domboldalba felkapaszkodott temetőben, az évszámokkal: 1821—1899). Vagy az az életre szólóan emlékezetes korcsolyázás a befagyott Poprádon, amikor Szindbád egy vízmerítő lékbe szakadt, s csodával határos módon tudták előhalászni a folyóparton ügyködő iparoslegények az elkékült fiúcskát a jég alól, akit sikerült ugyan életre keltetni, de ettől kezdve ferdén tartotta a nyakát, amit a Szindbádot később kedvelő nők különösen szerettek a hajósban, mert oly álmodozó, búsongó, rejtélyes lett tőle a fejtartása.

Vagy talán az hagyott örök nyomot Krúdy emlékezetében, hogy itt találkozott az első szerelemmel, a jómódú, tekintélyes Wittkő takácsmester Irma leánykájával, akinek táncosa volt a tánciskolában, s — Wittkő Rudolf, Krúdy iskolatársa jóvoltából — bejáratos lett a házukba is? (Rudolf és a másik Wittkő leány, Emilia sírkövét is megtaláltam a már erősen közelgő alkonyatban sejtelmessé, borzongatóvá párásodni-szürkülőni kezdő temetőben; Irmaét sajnos nem, bár az is lehet, hogy még él, hiszen nem is oly rég Tóbiás Áron még magnóra mondatta vele emlékeit, amikor a valóságos Krúdykincsháznak számító Krúdy világa című kötet-hez az anyagot gyűjtötte.)

Maga ez a temető is, a gótikus kápolna körül örökös óriási hársfakkal, a megsüppedt, meg az új sírokkal, a javarészt német nyelvű sírfeliratokkal, a Krúdy-novellákból ismert nevekkel ékes sírkövekkel — itt nyugszik Krúdy iskolaigazgatója, Moos Nep.

A podolini temető a gótikus kápolnával olyan, mintha egy Krúdy-novellából lépett volna elő

Krúdy, a tizenkét éves podolini diák. Wittkó Irma emlékezése szerint: magas, csendes, udvarias, igen jó táncos fiú volt

János főtisztelendő házfőnök úr is, itt a Boldogult úrfikoromban hősei — Podolini Lajos és Vilmosi Vilma kisasszony — által Fayksnak emlegetett, valójában Fayx névre hallgató gyógyszerész, bodegás és cukrászdatulajdonos, itt Lippóczy Ferenc, „Podolin város érdemdús polgármestere”, ki az ifjú Szindbád diákoskodása idején fungált a városházán, melynek homlokzatán a hajdani lengyel sztaroszt, királyi helytartó, Lubomirski Szaniszló érdemeit örökíti meg a tarjagos vörösmárvány tábla — nos, maga ez a temető is olyan, mintha Krúdy írta volna meg valamelyik Szindbád-novellában, vagy az Őszi utazások a vörös postakocsin valamely fejezetében. (Meg is írta; valahány temetőleírása van, mind erre a kísértetmondákkal rémisztő podolini temetőre hasonlít.)

A piarista gimnáziumul szolgáló hajdani kolostorhoz hozzátartozott a már messziről integető kettős tornyú templom is. Itt ministrált fagyos téli hajnalokon piros ministránszoknyában és fehér karíngben Szindbád, „a Confitort széleseben mondta”, „ünnepélyesen, tekintélyesen” rázta meg a csöngettyűt, s ebben a csinos ministránsruhában hódította meg Kacsó Róza szívét is, a másik podolini műzsáét, Kacsó (azaz: Chlebák) főjegyző úr szép szemű, huncut lányáét. Kaleta Gyula bácsi, a templom kissé tisztázatlan státusú mostani bennfentese (gondnoka? sekrestyése? harangozója? vagy mindhárom egy személyben?) készségesen kinyitja az arasznyi vastag deszkából ácsolt öreg templomkaput, s bekukkantunk a tágas hajóju barokk istenházába. Az oltáron jó tíz méter magas olajkép: a Lubomirskiak valamely bonyolult történetét ábrázolja egy a sírjából épp kikelő férfiúval, aki püspök is volt, szent is volt. A Lubomirskiak a kép jobb szélén épp olyan vad tekintetűek, éppoly vörösen ég a hajuk, szakálluk, amint azt az ifjú Szindbád látta, s elmesélte az Ifjú évek meg más novellák lapjain. E márványlépcsőkön térdepelt hát a piros szoknyás kis Szindbád, s ott hátul valahol, a szépen faragott padokból figyelte őt a bizsergő szívű Kacsó Róza.

Gyula bácsi még jól emlékszik, hol, s ki lakott a főtér s a környező utcák házaiban. Ő maga a Wittkókék hajdani takácsműhelyét is magába foglaló házban él. Itt volt kissé oldalt a túldalolon Wittkókék lakóháza a Kolostor utca 42-ben. A főtéren, a plébánia-templomtól balra, ott, ahol a boltíves átjáró van, állott jobbról a 13-as szám alatt a Fayx patika, s mellette a híres bodega, a másik oldalon, a 12-es szám

alatt meg Duchonyék laktak, akiknél szintén kosztosdiákoskodott az ifjú Krúdy. De megvan a másik szállása is; a már teljesen átalakított homlokzatú 44-es szám alatti, ahol — legalábbis Gyula bácsi szerint — Chlebákék laktak volna.

És itt áll a főtéren az a ház is, amelyben az egyik leghangulatosabb korai Krúdy-regény, A podolini kísértet morc. külön hőse, Riminszky uram lakott a kedves kis Ancsurkával, Ancival, Ancsurka cicájával, a törpe termetű Öreg Mikkel és Marczinkánéval, a vén gazdasszonnyal. Korát és küllemét tekintve vagy a 63-as szám az (kapuja valaha láthatólag tágas, boltíves volt, ma jellegtelen faajtó „díszíti”, de fölötté jól olvasható az évszám: 1792), vagy pedig az a még öregebb, kissé megroggyant falú, apró emeleti ablakai fölött jól faragott szemöldökköveket tartó boltíves kapujú, mély kapualjú, hosszú udvarút ház, mely a 68-as számot viseli, s előtte olyan szabályszerűen macskaköves az úttest, mint Krúdy — vagy éppen Riminszky uram — idejében.

A vén ház sarkánál utcácska vezet kifelé, a Poprád partjára. Százéves füz-

fák között fut a hajdani pisztrángban bővelkedő, de ma már inkább szennyvízcsatornához hasonlatos vizű folyócska északnak, Lubló, s a lengyel határ felé. A Poprád völgye, a benne sorakozó száz városkával, évszázadok óta fontos útvonal volt Lengyelország, s régi fővárosa, Krakkó felé. Liptóújvár felől valószínűleg erre „bújdosott” 1589 vége felé Lengyelbe Balassi Bálint is, Késmárkot, Szepesbélát, Podolint, Ruzsbach-fürdőt, s a lengyel sztaroszták székhelyét, Lublót érintve, át a piwnicznai szoroson, hogy Krakkóba, majd onnan Dembnóba, Wesselényi Ferenc várkastélyába jusson — és rátaláljon Wesselényiné Szárkándi Annamáriára, kit verseiben Céliának nevezett („Letto-vább Júliát, s letinkább Celiát ezideig szerettem...”). A plébánia-templom tornyát már ő is láthatta innen a Poprád hidjáról — a hid még Krúdy idejében is gerendákból ácsolt volt — láthatta a városfalakat és a városházát meg a temetőkapolnát a lublói út mellett. Mindez ma is látszik, de látszik a folyóparti szeméttelap is, meg az innen valóságos erődítménynek tetsző piarista kolostoris-

kolától és templomtól feljebb a folyóparton elterülő faipari üzem, amely vidáman csorgatja ipari szennyzödéjét az ifjú Szindbád által a világ legszebb folyójának nevezett Poprádba. (Van persze a Poprádnak még romlatlan szépségű szakasza is: Lubló felé, pár kilométerrel a város előtt, egy szűk völgy szerpentes kanyarulatában még olyan a folyócska, mint amilyennek Huszárik Zoltán Szindbád-filmjében láttuk a csodás korcsolyázási jelenetben).

Hát nagyjából ennyi lelhető fel Podolinban Szindbád-Krúdy nyomából. A hegyek között, folyó partján fekvő városka adta neki az egész írói életművére kisugárzó táj- és városélményt; itt választotta — mint később az Ifjú években megírta — az Ezeregyéjszaka buzgó olvasása hatására a Szindbád nevet magának, itt volt először szerelmes (a jelek szerint egyszerre nem is egy, de két lányba), itt ismerete meg a hegyvidéki havas telek szépségét, a hóba süppedt városkák félig álom-félig valóság hangulatát. Podolinba, a Szepességbe később is visz-

szajárt — és Podolin s a szépségi városkák nélkül Krúdy írásművészete nem lett volna olyan — vagy: nem olyan lett volna — mint amilyen volt.

Mindezekről már az ódon-öreg városháza pincéjében jelenleg működő igen kellemes kisvendéglő, a Pod Ratusom piros kocskás abroszú asztala mellett morfondírozgatók magamban, kifogástalan tatár-bifsztek, pompás füstölt-húsos-kolbászos fehérbab-leves és omlósan porhanyós borjú-rántottszélet után, szőke késmárki sörrel teli, gyöngyöző oldalú söröskorsó mellett. — Ezzel az ebéddel maga Szindbád, a hajós is elégedett lett volna — mondom németül a láthatóan cipser származék udvarias kis pincérnek. — Az Ezeregyéjszakából? — kérdezi. Nem. Krúdyból — mondom. — Nem értem — rázza a fejét, miközben a második korsó sörért nyargal. — Nem baj. Én értem — nyugtatom meg, s közben arra gondolok, hogy pontosabb lett volna így fogalmazni: — Azt hiszem, a mai nap után egy kicsivel jobban értem Krúdyt és leginkább a szívéből szakított hősét, Szindbádot.

Takács István

Az 1969-ben elhelyezett szlovák és magyar nyelvű emléktábla a volt piarista algimnázium és kolostor falán

Ma is erőszerű, vaskos falú a régi piarista iskola és templom (A szerző felvételei)

Gyula bácsi, aki segítette Szindbád nyomdokait kutatni